

Matija Vlačić Ilirik i hrvatska tiskara u Urachu

Kuntić, Ana Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:767894>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-28**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

Studij kulture i turizma

ANA MARIJA KUNTIĆ

MATIJA VLAČIĆ ILIRIK I HRVATSKA TISKARA U URACHU

Završni rad

Pula, 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije
Studij kulture i turizma

ANA MARIJA KUNTIĆ

MATIJA VLAČIĆ ILIRIK I HRVATSKA TISKARA U URACHU

Završni rad

JMBAG: 0303085336, redovita studentica

Studijski smjer: Kultura i turizam

Kolegij: Kulturna povijest Hrvatske

Mentorica: doc. dr. sc. Nataša Urošević

Pula, 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Ana Marija Kuntić, kandidat za prvostupnicu Kulture i turizma, ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada te da ijedan dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student:

U Puli, 2021.

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Ana Marija Kuntić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Matija Vlačić Ilirik i hrvatska tiskara u Urachu“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 2021.

Potpis _____

SADRŽAJ

UVOD	1
1. MATIJA VLAČIĆ ILIRIK.....	2
2. REFORMACIJA.....	6
2.1. Reformacija u Europi.....	6
2.2. Reformacija u Hrvatskoj.....	7
2.3. Reformacija u Istri.....	7
2.3.1. Reformacija u austrijskom dijelu Istre.....	8
2.3.2. Reformacija u mletačkom dijelu Istre.....	9
2.4. Vlačić u doba reformacije	10
3. HRVATSKA TISKARA U URACHU.....	12
3.1. Bibliografija.....	15
3.2. Prevođenje Biblije	15
3.3. Tiskanje malog Katekizma.....	18
3.4. Najopsežnija glagoljska knjiga tiskana u Urachu	22
4. VLAČIĆEVA POVEZANOST S TISKAROM U URACHU	27
ZAKLJUČAK.....	31
LITERATURA	32
PRILOZI	33
SAŽETAK.....	35
SUMMARY	36

UVOD

Tema ovog završnog rada je Matija Vlačić Ilirik i hrvatska tiskara u Urachu. Cilj rada je da se na temelju proučene literature prikaže život i stvaralaštvo Matije Vlačića Ilirika, rad i izdanja hrvatske tiskare u Urachu te odnosi Matije Vlačića sa suradnicima tiskare i njegov mogući doprinos ovom važnom izdavačkom projektu.

Rad je podijeljen u pet glavnih poglavlja. Prvo poglavlje bavi se životom i djelom Matije Vlačića Ilirika. Drugo poglavlje bavi se tematikom reformacije u Europi, Hrvatskoj, Istri te Vlačićevoj ulozi u pokretu reformacije. U trećem poglavlju obrađen je rad tiskare u Urachu s naglaskom na najvažnije publikacije. Četvrto poglavlje elaborira važnost uraškog južnoslavenskog prevoditeljskog izdavačkog projekta u doba reformacije. U zadnjem poglavlju analizirani su odnosi Matije Vlačića Ilirika sa suradnicima Uraške tiskare i njegovi mogući doprinosi ovome izdavačkome projektu.

Podaci koji su korišteni u ovome radu prikupljeni su u Gradskoj knjižnici u Zagrebu, na portalima hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa Hrčak te ostalim službenim internetskim stranicama. Metode korištene za pisanje ovog rada su metoda sinteze, analize i deskripcije.

1. MATIJA VLAČIĆ ILIRIK

Matija Vlačić Ilirik (Matija Franković Ilirik), također poznat pod svojim latinskim imenom Mathias Flacius Illyricus (sl. 1), koje podsjeća na njegovo pisanje na latinskom i na Iliriju, povijesnu rimsku provinciju njegovog porijekla, rođen je 3. ožujka 1520. godine u Labinu.¹ Vlačić je najpoznatiji humanist i reformator iz Istre koji je pisao promidžbene i polemičke traktate, crkvenopovijesne i hermeneutičke spise, te radove koji se bave tematikom filozofije, povijesti i filologije. „U latinskom tekstu „Ključa“ piše Vlačić: „Moja domovina, stari grad, koji su pisci prije i sada zvali Albona... Na narodnom ga jeziku zovu Labin“. A u drugom dijelu istoga „Ključa“ i u mnogim drugim djelima kasnije pisac se potpisuje kao: Marija Vlačić Ilirik Labinjanin“.² Njegov je otac Andrija Franković (Vlačić), a majka Jakovica iz obitelji Luciani. Obitelj Matije Vlačić Ilirika nosila je i prezime Franković, kojim se on također služio.³

Slika 1. Matija Vlačić Ilirik

Izvor: <https://flacius.info/mvi-zivot-i-djelo/>

Svoj rodni grad napustio je sa 16 godina te je otišao studirati u Veneciju. Na nagovor rođaka Balde Lupetine, koji je bio simpatizer reformatorskih ideja i provincijal franjevačkog reda na otoku Cresu, otišao je u Njemačku na daljnje obrazovanje.

¹ Ilić L. i Vorano T.: *Matija Vlačić Ilirik – život i djelo* <https://flacius.info/mvi-zivot-i-djelo/> (24.6.2021.)

² Mirković M. (1960.): *Matija Vlačić Ilirik*, JAZU, Zagreb str. 3.

³ Ilić L. i Vorano T.: *Matija Vlačić Ilirik – život i djelo* <https://flacius.info/mvi-zivot-i-djelo/> (24.6.2021.)

Baldo Lupetina je osoba koja ga je i upoznala s reformacijskim pokretom. S 19 je godina otišao u Augsburg, grad u kojem su Lutherove pristaše koje su bile pod vodstvom Philippa Melanchthona predale izjavu svojih vjerovanja caru Karlu V.. Na sveučilište u Baselu upisao se 1539. godine nakon kratkog boravka u Augsburgu. Ondje je učio hebrejski i grčki jezik te je sklopio prva poznanstva i veze s intelektualnim pristašama reformacije. Nakon Basela preselio se u Tübingen (sl. 2) gdje nastavlja svoje obrazovanje. U Wittenbergu je pak živio od 1541.-1549. godine. S 24 godine dobiva magistarsku diplomu te postaje profesor hebrejskog jezika⁴.

Slika 2. Tübingen

Izvor: https://www.tripadvisor.com/Hotel_Review-g198539-d1148557-Reviews-or10-Hotel_Stadt_Tuebingen-Tuebingen_Baden_Wuerttemberg.html

Također, u Wittenbergu se oženio te upoznao i Luthera, osobu kojoj je ostao odan do kraja svoga života.⁵ Smatrao je da će Martin Luther razumjeti njegova duhovna previranja, dok je Philipp Melanchthon s druge strane iznimno cijenio njegovo znanje klasičnih jezika, posebice hebrejskog jezika, koje je kasnije predavao na sveučilištu.⁶

⁴ Ibid

⁵ Ibid

⁶ Kordić I. (2005.): *Croatian Philosophers IV: Matija Vlačić Ilirik – Mathias Flacius Illyricus (1520–1575)* https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=170 (24.6.2021.)

Pod Vlačićevim je vodstvom od 1549. do 1557. god., nakon što je preselio u Magdeburg, organiziran otpor protiv Leipziškog i Augsburgskog interima.⁷ U Magdeburgu je oko 1549.-1557. godine radio kao profesor.⁸ Vlačić je u Magdeburgu pokazao svoje otvoreno protivljenje Melanchthonu, a razlog je bio potpisivanje kapitulanskog stava i interimskog zakona. Magdeburg je također i grad u kojem je Vlačić razvio svoju publicističku i nakladničku djelatnost, počeo raditi na Magdeburškim centurijama, odnosno svom kolosalnom projektu crkvene povijesti te napisao i objavio mnoštvo traktata i teoloških radova. Magdeburške centurije se sastoje od 13 knjiga koje su objavljivane od 1559. do 1574. godine u Baselu. Svaka od tih 13 knjiga obuhvaća jedno stoljeće te od tuda dolazi i sam naziv djela.⁹

Htio je otvoriti školu za Južne Slavene i prenijeti hrvatsku protestantsku tiskaru iz Uracha u Regensburg u kojem je živio i radio između 1562. i 1566. godine. Po naređenju cara Maximilliana II. grad mu je otkazao azil te mu se ni jedan od navedenih snova nije ostvario.¹⁰

U svoje je doba Vlačić bio jedan od najplodnijih pisaca koji je napisao oko 200 spisa, nažalost od kojih mnogi nikada nisu objavljeni. Njegovo značajno djelo je upravo njegov prvi monografski rad „*O riječi vjere*“ (lat. *De vocabulo fidei*) iz 1549. godine. Navedeno se djelo bazira na analizi glagola vjerovati te govori o lingvistici kao pomoćnom sredstvu u teološkoj spoznaji. U djelu *Katalog svjedoka istine* Vlačić iskazuje dokaze vezane za Lutherov nauk, govorio je kako Lutherov nauk nije nov te da se bitka protiv zlouporabe crkvenog nauka javlja još za vrijeme ranokršćanskog doba. *Ključ Svetoga pisma*, prvi enciklopedijski i hermeneutički rječnik Biblije zapravo je Vlačićevo najznačajnije djelo. Još neka od važnih Vlačićevih djela su: *Apologija Matije Vlačića Ilirika upućena školi u Wittenbergu u pitanju adiafora*, *Raspravljanje o istočnom grijehu i slobodnoj volji*, *O prijenosu Rimskog Carstva na Germane*, *Elegija o pokvarenosti čovjeka*.¹¹ Svoj posljednji veliki rad koji nosi naziv *Glossa o Novom zavjetu*, započeo je kada je živio u Strassburgu, između 1567. i 1573. godine.¹²

⁷ Ilić L. i Vorano T.: *Matija Vlačić Ilirik – život i djelo* <https://flacius.info/mvi-zivot-i-djelo/> (24.6.2021.)

⁸ Šanjek F. (1992.): *Matija Vlačić Ilirik (1520-1575) kao povjesničar*, Dani Hvarškoga kazališta XVIII, Split str. 101.

⁹ Ilić L. i Vorano T.: *Matija Vlačić Ilirik – život i djelo* <https://flacius.info/mvi-zivot-i-djelo/> (24.6.2021.)

¹⁰ Ibid

¹¹ enciklopedija. hr <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=65013> (12.9.2021.)

¹² Ibid

Umro je 11. ožujka 1575. godine u Frankfurtu. Prema Luki Iliću i Tulliu Voranu, „Matija Vlačić ostavio je najtrajnije nasljeđe dostignućima na polju hermeneutike, radovima iz crkvene povijesti i svojim teološkim opusom. U obimnom radu *Clavis Scripturae Sacrae*, Vlačić je prvi napisao da bi svaki stih iz Biblije trebao biti interpretiran uzimajući u obzir namjeru i strukturu cijelog poglavlja ili knjige, kao i pravilo da bi bukvalno značenje teksta trebalo imati prednost pred alegoričnim tumačenjem i metaforama.“¹³

¹³ Ilić L. i Vorano T.: Matija Vlačić Ilirik – život i djelo <https://flacius.info/mvi-zivot-i-djelo/> (24.6.2021.).

2. REFORMACIJA

U sljedećim potpoglavljima bit će riječi o reformaciji u Europi, Hrvatskoj i Istri. Posebno će biti obrađena reformacija u austrijskom i mletačkom dijelu Istre.

2.1. Reformacija u Europi

U Europi, pojavom reformacije uništeno je vjersko jedinstvo Katoličke crkve. Razdor tog jedinstva rezultirao je nastankom novih crkvenih učenja i novih vjerskih zajednica. Kršćanski zapadni svijet reformacijom je podijeljen na katolike i protestante. Tako je stvoreno i načelo „čija je zemlja, njegova je vjera“, prema kojem vladar odlučuje o vjeri svojih podanika. Biblijom se za vrijeme reformacije dokazivalo pravovjerje. Obnova jedinstvene Crkve „temeljito, od vrha do dna“ bila je želja reformatora te im je cilj bio čišćenje vjere od svih mogućih praznovjernih predodžbi, sumnjivih običaja i trgovine oprosta temeljom Biblije. Od jednog su proglašenja, 95 teza koje je Martin Luther sastavio 1517. god. u Wittenbergu, nastale i na tisuće drugih te su od jedne Crkve nastale i mnoge druge od kojih je svaka imala tvrdnju da je prava. 1455. god. izumom tiskarskog stroja (sl. 3), tiskane knjige postale su dostupne većem i širem krugu ljudi te su vijesti zbog toga postale mnogo dostupnije i brže su putovale, tako da je simbioza reformacije i izuma tiska dovela do prave komunikacijske revolucije, porasta pismenosti i razvoja književnosti na narodnim jezicima.¹⁴

Slika 3. Tiskarski stroj

Izvor: <https://educalingo.com/hi/dic-hi/chapakhana>

¹⁴ Muškaridin D.: *Matija Vlačić Ilirik – Istria-mea dulcissima patria*, str. 13.
http://labin.hr/Files/202005/Brosura%20M_V_Ilirik%202020%20za%20web.pdf (25.6.2021.)

2.2. Reformacija u Hrvatskoj

Dok se u razvijenijim dijelovima Europe tek rađala reformacija, Hrvatska se nosila s velikim gubitcima, oštrim i grubim napadima te potlačivanjima. Na ova područja napadi Turaka nisu prestajali od bitke na Krbavskom polju 1493. god. Od Hrvatske nakon bitke kod Mohača (1526.), Sigeta (1566.) i Siska (1593.), ostali su samo mali komadići koji su poznati kao „Ostaci ostataka“ ili „Reliquiae Reliqiarum“ (sl. 4). Stanovništvo je bilo primorano na ogromna novčana davanja te je većina bila privezana za vlastelinski feud, dok su o slobodi o kojoj su tadašnji hrvatski humanisti pisali mogli samo sanjati.¹⁵

Slika 4. Reliquiae Reliqiarum 1594.

Izvor: <https://www.forum.hr/showthread.php?t=1232105&page=3>

2.3. Reformacija u Istri

U kontekstu hrvatskih zemalja kao rubnih područja širenja europske reformacije, Istra spada u istarsko-kranjsko-hrvatsko područje širenja i razvoja reformacije koje je pod djelovanjem gradova, Ljubljane, Stuttgarta, Uracha i Metlike. Spis koparskog biskupa Francesca Zena je dokument koji govori da je u Istri

¹⁵ Hrvatski povijesni zemljovid, Zagreb 2000., str. 30.

protestantski pokret proširen te Istru opisuje kao „pokrajinu zaraženom herezom“. U Istri reformacija se nije dogodila spontano kao u Njemačkoj, već je prodirala preko Venecije, Kranjske i Trsta. Reformacija je Veneciji na sjeveru omogućila nove poslove te je započela i tiskanje protestantskih knjiga.¹⁶

2.3.1. Reformacija u austrijskom dijelu Istre

Centar širenja reformacije u austrijskom dijelu Istre bio je Pazin, gdje se reformacija širila uz potporu biskupa Pietra Bonoma.¹⁷ U ovom razdoblju najznačajniji reformator bio je svećenik Primož Trubar koji je dobio poticaj za prijevod Svetog pisma na hrvatski i slovenski jezik od svećenika Stjepana Konzula i štajerskog pokrajinskog kapetana Ivana buzetskog Ungnada.¹⁸

Slika 5. Spomenik Primožu Trubaru u Urachu

Izvor: <http://kajkakozaakaj.blogspot.com/2011/10/nemcija-holandija.html>

¹⁶ Muškaridin D.: *Matija Vlačić Ilirik – Istria-mea dulcissima patria*, str. 17.

http://labin.hr/Files/202005/Brosura%20M_V_Ilirik%202020%20za%20web.pdf (26.6.2021.)

¹⁷ Ilić L. i Vorano T.: *Reformacija u Hrvatskoj* <https://flacius.info/reformacija-u-hrvatskoj/> (26.6.2021.)

¹⁸ Muškaridin D.: *Matija Vlačić Ilirik – Istria-mea dulcissima patria*, str. 19.

http://labin.hr/Files/202005/Brosura%20M_V_Ilirik%202020%20za%20web.pdf (26.6.2021.)

Stjepan Konzul Istranin, također zvan i Pinguentinus, Buzećanin, istarski je svećenik glagoljaš koji je 1549. godine zbog prijelaza s katoličanstva na protestantizam bio primoran napustiti svoju župu u Starom Pazinu. Konzul se prelaskom u Njemačku pridružio Primožu Trubaru u radu vezanom za književnost i prevoditeljstvo. Od 1561. do 1565. godine djelovao je u uraškoj tiskari, u početku pod vodstvom Primoža Trubara, a kasnije uglavnom samostalno.¹⁹ Petar Pavao Vergerije, koji je u to vrijeme još bio katolički biskup, govorio je o širenju reformacije u Trstu. U pismu papi isticao je da je Trst zaražen protestantizmom, a razlog tomu je trgovački promet s Njemačkom te je također istaknuo da je zahvaljujući biskupu Pietru Bonomu, Trst sami centar zaraze. U drugom pismu koje je bilo namijenjeno tajniku pape Klementa VII. Pietru Carnesecchiju pisao je i o širenju na području Kopra, kako se hereza u Istru širi iz Trsta te kako je centar te propagande bio Piran. Prvi su puta reformatorske ideje bile prihvaćene od strane plemića koji su bili privučeni mogućnošću prisvajanja sekulariziranih crkvenih dobra, a zatim su bile prihvaćene i od strane seljaka, trgovaca i obrtnika. Pozivanje novih propovjednika i stroga zabrana čitanja protestantskih knjiga doneseni su od strane pazinskih nadvojvoda iz razloga što su na sve načine pokušavali obuzdati širenje reformacije. Svećenici nisu bili jedini koji su u austrijskom dijelu Istre širili reformacijske ideje, nego tu su još i feudalci Josip Nikolich i Francesco Barbo koji su trgovali knjigama koje su tiskane u njemačkim zemljama i prevedene na slavenski jezik.²⁰

2.3.2. Reformacija u mletačkom dijelu Istre

Reformno sjeme prenosili su trgovci uz svoju robu u Veneciji, preko Pazina i Trsta. Njihov dolazak bio je omogućen zbog prodora luteranskih ideja na jug Istre. Osim trgovačkih veza, širenje reformacije bilo je omogućeno i zbog propovijedi i spisa crkvenih ljudi.²¹ „Postoje svjedočanstva ljudi dvojice nuncija prema kojima je reformacija 1530. najprije zahvatila Piran. Zatim se dalje širila preko Kopra gdje ju prihvaća i širi biskup Petar Pavao Vergerije mlađi.“²² Biskup Petar Pavao Vergerije

¹⁹ Jembrih A. (2007.): *Stipan Konzul i „Biblijski zavod“ u Urachu*, Teološki fakultet Matija Vlačić Ilirik, Zagreb

²⁰ Muškaridin D.: *Matija Vlačić Ilirik – Istria-mea dulcissima patria*, str. 19.

http://labin.hr/Files/202005/Brosura%20M_V_Ilirik%202020%20za%20web.pdf (26.6.2021.)

²¹ Ilić L. i Vorano T.: Reformacija u Hrvatskoj <https://flacius.info/reformacija-u-hrvatskoj/> (27.06.2021.)

²² Ibid

mlađi je u povijest Katoličke crkve ušao kao prvi katolički biskup južnije od Alpa te koji je reformaciju prihvatio službeno. Smatra se da je i njegov stariji brat, pulski biskup Ivan Krstitelj Vergerije također učinio istu stvar te je protiv njih obojice 1546. godine pokrenut inkvizicijski postupak.²³ „Na sudu su prema dostupnim sudskim spisima samo potvrdili da su gotovo svi stanovnici Vodnjana i Pule luterani, a da su reformacijske ideje našle plodno tlo i na području Labina, Novigrada, Buja i Umaga“.²⁴ Baldo Lupetina, koji se smatra jednim od poznatijih labinskih fratara, bio je zatvoren iz razloga što je širio protestantske ideje, zatim je nekoliko puta procesuiran te na kraju utopljen u mletačkoj laguni.²⁵

2.4. Vlačić u doba reformacije

Kako navodi Mijo Mirković, koji se u hrvatskoj historiografiji najviše bavio Vlačićem Ilirikom, za vrijeme reformacije u Njemačku je odlazilo mnogo Istrana Hrvata, kako bi se školovali ili pak da bi u krilu reformacije mogli raditi nešto korisno kao npr. prevoditi Bibliju, protestantske knjige i spise. Vlačićev razlog odlaska u Njemačku bio je drugačiji, u Njemačku je otišao prema savjetu svog ujaka kako bi pronašao vjeru, pravu kršćansku vjeru koju je Luther obnovio prema mišljenjima provincijala Lupetine. Dakle, Vlačićev razlog ulaska u reformaciju bila je vjera, a ne karijera. Vlačić se također razlikovao od drugih iz još jednog razloga, on nije slušao nikoga osim svoje vlastite savjesti i svoje vlastito uvjerenje. Njegova je želja bila razumjeti reformaciju, a ne služiti kao još jedan od „organa“ za propagandu reformacije. Vlačić nigdje nije spomenut kao izvršitelj tuđih naredbi, nego je slušao svoje uvjerenje do samoga kraja. Vlačić nosi titulu jednog od najplodnijih pisaca u povijesti čiji su spisi i dan danas u europskim bibliotekama izvor misaone spoznaje zapadnoeuropskog svijeta. Gledajući i s katoličkog i s protestantskog gledišta njegovi su spisi neprestani izvor temeljitih i ozbiljnih proučavanja. Na zapadu danas ne postoji pisana povijest 16. stoljeća, a da u njoj nije spomenuto Vlačićevo ime. Mirković iskazuje kako je Vlačićevo djelo „dragocjen prilog misaonoj borbi zapada“, te kako je njegov karakter među najsvjetlijima za vrijeme čitavog tog vijeka. Također, prema Mirkoviću, Vlačić nije opisan kao duhovit i miran, nego je bio u neprestanom nizu borbi, ili je bio za ili je bio protiv. Bio je vrlo uživljen u crkvene učitelje i pisce

²³ Muškaridin D.: Matija Vlačić Ilirik – Istria-mea dulcissima patria, str. 17.

http://labin.hr/Files/202005/Brosura%20M_V_Ilirik%202020%20za%20web.pdf (27.6.2021.)

²⁴ Ibid str. 19.

²⁵ Ibid

prvih stoljeća i neprestano je pisao u njihovom duhu i tonu. Mirković je također izjavio da je tvrdoglavost, beskompromisnost i žestina, kao posljedica potresnog unutarnjeg proživljavanja, koja dolazi do izražaja u njegovim spisima, upravo taj uzrok zbog kojega je kod nas Vlačić tako malo poznat. On je konstantno pozivao ili da se bude na njegovoj strani ili pak protiv njega, da se pregledom njegove životne borbe i radovima sva njegova mišljenja i uvjerenja ili prihvate ili odbace. Bez obzira što je bio Hrvat i što se u svojim djelima navodi svojim latiniziranim prezimenom Flacius i nadimkom Illyricus, svoju borbu prvenstveno nosi u njemačkim redovima. Svu je svoju životnu snagu trošio kako bi opća ljudska kultura došla do napretka, ali prvenstveno njemačka kultura. Njegovo porijeklo bilo je razlog stalnog kočenja, neprestanog omalovažavanja i sumnjičenja.²⁶

²⁶ Mirković M. (1938.): *Flacius*, Hrvatska naklada Zagreb str. 5.-8.

3. HRVATSKA TISKARA U URACHU

Od 1561.-1565. god. u blizini Tübingena u malenom württemberškom gradu pod nazivom Urach postojala je protestantska tiskara koja nosi naziv Windische, chrabatische und cirulische Thrukerey. Osnivač ove tiskare te osoba koja ju je novčano podupirala je zemaljski kapetan Štajerske i veliki župan varaždinski Ivan Ungnad. Ungnad je od Vojvode Kristofa od Württemberga na dar dobio bivši kartuzijanski samostan i dvorac Amandenhof (sl. 6) u čijim je prostorijama bila smještena tiskara i za nju potrebno osoblje.²⁷

Slika 6. Dvorac/samostan Amandenhof u Urachu

Izvor: <https://www.tfmvi.hr/wp-content/uploads/izdanja-izvadci/novi-testament-1563-izvadak.pdf>

Knjige za tisak pripremali su Stjepan Konzul i Antun Dalmatin koji su radi svog rada bili nazvani drugim Ćirilom i Metodom.²⁸ Veliku važnost u ovom projektu imali su Primož Trubar i Petar Pavao Vergerije mlađi, vojvoda württemberški Kristof te drugi pomagači diljem ondašnje Njemačke. Projekt Urach bio je posvećen južnoslavenskim narodima kojima je bila želja dobiti Bibliju na narodnom jeziku koji mogu razumjeti. Kada je riječ o prevođenju, najveći teret nosili su Stjepan Konzul i Antun Dalmatin zajedno sa suradnicima te Primož Trubar. Iz tog se razloga danas može reći da je Urach bio prvi međunarodni južnoslavenski izdavački projekt u 16. stoljeću. Svu zaslugu i brigu za hrvatske tiskane knjige u Urachu nose Stjepan Konzul i Antun

²⁷ HRVATSKA GLAGOLJICA: PROTESTANTSKA TISKARA U URACHU
<http://virtualna.nsk.hr/glagoljica/2019/01/17/protestantska-tiskara-u-urachu/> (29.6.2021.)

²⁸ Nazor, Anica(2008.): Knjiga o hrvatskoj glagoljici >>Ja slovo znajući govorim<<, Zagreb, Erasmus naklada

Dalmatin koji su u ovom svom biblijskom prevoditeljsko-izdavačkom projektu imali pomoć od njemačkih mecena.²⁹

Slika 7. Spomen-ploča Uraškoj tiskari i njenim glavnim suradnicima, Stjepanu Konzulu i Antonu Dalmatinu

Izvor: http://www.hkz-wi.de/rijec/Dateien/Rijec_61_62.pdf

Cijeli je ovaj projekt ostvaren uz pomoć brojnih suradnika od kojih su neki bili i hrvatski glagoljaši poput: Juraja Juričića iz Vinodola, Juraja Cvečića iz Pazina, Leonarda Merčerića iz Cresa, Matije Živčića iz Pazina, Ivana Fabijanića iz Pazina, Franje Hleja (Klej) iz Gračišća, Ivana Lamella iz Pazina, Vinka Vernekovića i Matije Pomazanića iz Berma te još mnogih drugih pomagača u tiskari i izvan nje.³⁰ Navedeni suradnici bili su od velike pomoći kod korektura hrvatskih knjiga tiskanih glagoljicom, ćirilicom i latinicom u Urachu. Nakon smrti Ungnada tiskara je premještena iz Uracha u dvorac Waldenstein te je tamo 1508. godine zaplijenjena i zatim preseljena u Graz te deponirana u tvrđavu Schlossberg. 1626. godine preseljena je u Rijeku i nakon Rijeke u Rim, gdje je bila korištena za tiskanje glagoljskih knjiga ortodoksnog katoličkog sadržaja.³¹ Gledajući tiskarsku produkciju

²⁹ Jembrih A.: Urach – južnoslavenski prevoditeljski i izdavački projekt u doba reformacije, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb <http://www.ff.um.si/dotAsset/77962.pdf> (14.8.2021.)

³⁰ Ibid

³¹ HRVATSKA GLAGOLJICA: *PROTESTANTSKA TISKARA U URACHU* <http://virtualna.nsk.hr/glagoljica/2019/01/17/protestantska-tiskara-u-urachu/> (29.6.2021.)

ove tiskare, može se reći da je ona najstarija hrvatska tiskara koja se nalazi izvan same Hrvatske u 16. stoljeću, te koja je bila u pogonu od 1561. do 1565. godine. U spomenutoj je tiskari tiskano više od 30 000 primjeraka knjiga, uz talijanski i slovenski jezik, na tri pisma: latinici, ćirilici i glagoljici. Od toga 14 knjiga je tiskano na glagoljici, 8 na ćirilici i 6 na latinici.³² „Prema sadržaju i namjeni tiskanih hrvatskih knjiga u Urachu (i jedna u Regensburgu 1568.) one čine korpus hrvatske protestantske književnosti. Pod tim se nazivom podrazumijeva književnost u Europi nastala u doba reformacije, tj. u razdoblju djelovanja Martina Luthera (1483 – 1546), Johannesa Calvina (1509 – 1564), Filipa Melanchtona (1483 – 1546), Hansa (Ivana) Brenzija (1499 – 1570) i njihovih sljedbenika koji su pisali i tiskali djela u spomenutom duhu reformacijskog razdoblja (1517 – 1618)“.³³

Alojz Jembrih je pozivajući se na Bučarovu bibliografiju iz 1938. god. klasificirao ključna djela hrvatske protestantske književnosti:

- a) pokusni listovi – glagoljični (veliki i mali 1560) i ćirilični (1560);
- b) početnice: *Tabla za dicu* – glagoljična i ćirilična (1561);
- c) katekizmi (mali i veliki 1561) glagoljični i ćirilični;
- d) *Sveto pismo Novoga zavjeta* – glagoljski I. dio (1562), II. dio (1563), ćirilični (1563) i starozavjetna knjiga *Vsih prorokov stumačenje* hrvatsko, latinično izdanje (1564);
- e) dogmatsko-katehetska djela: *Artikuli, edni kratki razumni nauci*, glagoljični i ćirilični (1562), *Spovid i spoznanje prave krstjanske vire* (1564), *Bramba* (1564);
- f) propovijedi: *Postilla to est istlmačenje nedelskih Evangeliov*, glagoljična (1562), ćirilična (1563) i latinično izdanje (1568. u Regensburgu) namijenjena ondašnjim Hrvatima u zapadnoj Ugarskoj;
- g) teološke rasprave: *Razgovaranje meju papistu i jednim luteran(om)*, latinično (1555), *Beneficium Christi. Govorenje vele prudno*, glagoljično (1563), latinično (1565), *Spovid i spoznanje prave krstjanske vire*, glagoljično i latinično (1564),

³² Jembrih A. (2006.): Od uspjeha do izjave »viel falsch« o uraškom glagoljskom Novom zavjetu (1562/63), Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb str.38. <https://hrcak.srce.hr/67615> (10.7.2021.)

³³ Ibid

Bramba augustanske spovedi (augsturške vjeroispovijesti), glagoljično i latinično (1564);

h) liturgijski priručnici: *Crkveni ordinalic*, glagoljični (1564)³⁴

3.1. Bilbliografija

U tiskari u Urachu otisnuto je 30 vjerskih i bogoslužnih knjiga na hrvatskom jeziku, od čega je 14 tiskano na glagoljici, 9 na ćirilici i šest na latinici, što uključuje i jedan probni list. Osim navedenih otisnuto je i 6 knjiga na talijanskome jeziku, koje su najvećim dijelom prevedene i priređene od strane hrvatskih suradnika tiskare. Najopširnije tiskano djelo, čiji je opseg 898 stranica, je prijevod Biblije na hrvatski jezik, koji je tiskan glagoljicom i ćirilicom te ilustriran drvorezom prema uzoru na njemačka izdanja. Na naslovnicaama svih hrvatskih knjiga istaknuto je da su „stumačene v hrvatski jazik“, a kao mjesto tiskanja ovih knjiga naveden je Tübingen. Tiskara u Urachu bila je zapravo podružnica tübingenske tiskare Ulricha Morcharta, u kojoj su bili tiskani i pojedini naslovi te njemački predgovori hrvatskih protestantskih knjiga. Od otprilike 25 600 otisnutih primjeraka hrvatskih knjiga koje su u ovoj tiskari otisnute do danas je sačuvano otprilike 250 primjeraka, od kojih se većina nalazi u njemačkim knjižnicama. Osim knjiga, svi su spisi i računi uspješno sačuvani te se danas nalaze u sveučilišnoj knjižnici u Tübingenu.³⁵

3.2. Prevođenje Biblije

Kako bi se uopće približilo projektu za prevođenje Biblije na slovenski i hrvatski jezik, za vrijeme susreta Petra Pavla Vergerija mlađeg i Primoža Trubara u Ulmu, poticaj je došao 1555. godine od Vergerija mlađeg. Trubar je tada već napravio dio prevodilačkog posla i dao tiskati djela *Abecedarium* i *Evandjelje po Mateju* za stanovnike Kranjske.³⁶ U predgovoru *Novog Testamenta* 1557. godine, Trubar je napisao: „(...) Gore spomenuti gospodin Vergerije napisao mi je nekoliko pisama za redom, želeći od mene znati hoću li se usuditi prevesti Bibliju na slovenski i hrvatski; da ima dobre knezove i gospodare koji su također voljni pomoći u ovom nužnom

³⁴ Ibid

³⁵ HRVATSKA GLAGOLJICA: *PROTESTANTSKA TISKARA U URACHU*
<http://virtualna.nsk.hr/glagoljica/2019/01/17/protestantska-tiskara-u-urachu/> (29.6.2021.)

³⁶ Jembrih A. (2006.): Od uspjeha do izjave »viel falsch« o uraškom glagoljskom Novom zavjetu (1562/63), Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb str.39.. <https://hrcak.srce.hr/67615> (10.7.2021.)

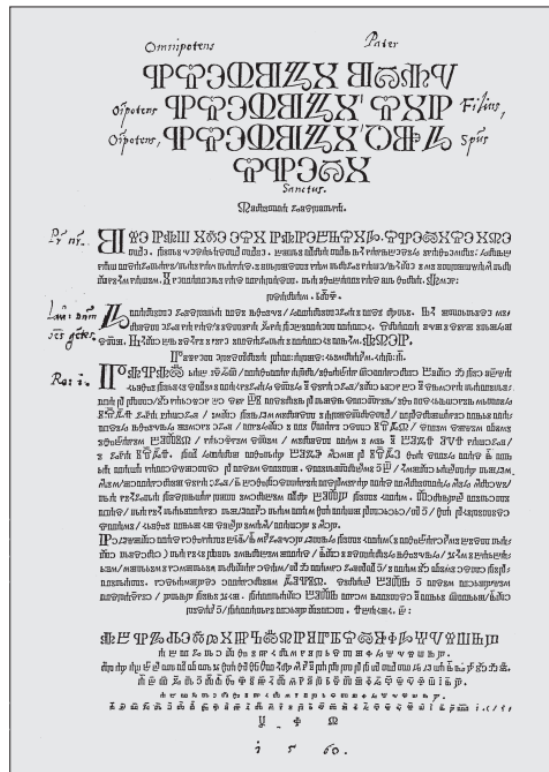
poslu. Na pismo i želju gospodina Vergerija odgovorio sam nekoliko puta, a zatim, kad smo se sreli, u prisutnosti nekih dobro obrazovanih teologa, ovako: ne znam nijedno hebrejsko slovo, ne mogu pravilno čitati grčki; međutim, svatko tko želi prevesti Bibliju mora najprije dobro i temeljito razumjeti ova dva jezika. (...) Osim toga, ne znam čitati niti pisati hrvatski. Stoga sam, tada rekao, da ne želim poduzeti ovaj veliki i težak posao prijevoda Biblije, osim ako mi ne dodijeli dva kranjska ili donještajerska svećenika ili dva učenjaka iz ovih zemalja koji dobro poznaju slovenski i govore latinski i njemački dobro, i dva Hrvata koji mogu dobro govoriti dalmatinski i bosanski te dobro i ispravno pisati hrvatski i ćirilicu“.³⁷ Stjepan Konzul Buzećanin koji je prvi od „dva Hrvata“ koji je kasnije zauzeo službeno suradničko mjesto za prevoditelja hrvatske Biblije. 28. kolovoza 1559. godine Stjepan Konzul Buzećanin je odnio na pregled znalcima hrvatskog jezika u Metliku te su spomenuti znalci s odobrenjem zaključili da taj prijevod treba ići u tisak. Pošto je Konzul trebao pomoćnika za konačnu verziju prijevoda, Trubar je 2. siječnja 1560. godine zamolio Maksimilijana II. da mu se uz Konzula nađe još jedan iskusni čovjek, koji je naravno morao biti dobro učen te je morao dobro poznavati hrvatski jezik i glagoljsko pismo. Antun Dalmatin, koji je još od prije živio u Ljubljani, 3. veljače 1561. godine se pridružio Konzulu u Urachu. Tamo je preuzeo svoj dio posla oko ćiriličnih izdanja i prevođenja knjiga na hrvatski jezik. Trubar je pismima informirao kralja Maksimilijana II. o svemu što se zbivalo u tiskari.³⁸ U spomenutom pismu od 2. siječnja 1560. god. pisalo je: „Sa spomenutim Stjepanom Konzulom vjerujemo da u početku, dok se ne zna hoćemo li uspjeti u cijeloj Hrvatskoj, Dalmaciji i Bosni, nećemo morati trošiti puno novca, pa ćemo tiskati na hrvatskom jeziku kad dobijemo slova, prvo samo katekizam ili jedno evanđelje. (...) Spomenuti Stjepanov prijevod i hrvatsko pismo pročitali su i potvrdili mnogi hrvatski svećenici i laici, a uz pomoć razumnog Hrvata mene (zašto, hvala Bogu, razumijem hrvatski jezik sasvim dobro) ovaj posao s časti u ime Gospodnje može započeti“.³⁹ U pismu je spomenuto da kada dobiju glagoljska slova, prvo će se tiskati katekizam. Za brigu o glagoljskim slovima bio je zadužen Stjepan Konzul i iz tog je razloga Konzul od 23. travnja pa sve do 20. kolovoza 1560. godine bio u Nürnbergu „gdje je dao lijevati i rezati glagoljska slova od dobrih i umetljivih nemških meštar, po uzoru na staru hrvacku štampu u Brivijalih i Misali“, kako je to bio

³⁷ Ibid

³⁸ Ibid

³⁹ Ibid str. 40.

i sam Konzul kasnije izjavio u predgovoru Novog Testamenta (1562). Nakon što su glagoljska slova bila izrađena, za pokusno tiskanje prvi je tiskan veliki glagoljski list tj. *Crobatische Probezedl* 1560. god. (sl. 8).⁴⁰

Slika 8. Preslika probnog velikog glagoljičnog lista

Izvor: <https://hrcak.srce.hr/67615>

O probnom je tiskanju Trubar prvo obavijestio würtemberškog vojvodu Kristofa u pismu od 13. srpnja 1560., a 15. srpnja i Maksimilijana II. u Beč: „(...) Osim toga, najskromnije najavljujem Vašem Kraljevskom Veličanstvu itd. da je moja najveća kranjska knjiga (čiji sadržaj i registar ovdje šaljem po drugi put) već prevedena na hrvatski jezik i pismo. A hrvatske kćeri, naime pet abeceda, čak su bolje nego što imaju u Veneciji, a mi imamo ono što je potrebno da budemo u punom izdanju; a spremne su i tri osobe sposobne za hrvatski tisak i prijevod“.⁴¹ U istom pismu Trubar je dodao post scriptum: „Milostivi gospodine. Vašem Kraljevskom Veličanstvu itd. Šaljem ovamo dva pisana hrvatska poglavlja iz *Novog zavjeta* i tri hrvatska pisma, koja su prema uputama i propisima Stjepana Konzula Istranina nedavno izrezana i

⁴⁰ Ibid

⁴¹ Ibid str 41.

izlivena u Nürnbergu, (...).⁴² Prema pismima koje je Trubar pisao zaključuje se da je sve oko priprema za početak tiskanja hrvatskih knjiga u Urachu teklo po planu. O tom velikom tiskarskom uspjehu Trubar je sa zadovoljstvom obavijestio mecene, vojvodu würtemberškog Kristofa te kralja Maksimilijana II.⁴³

3.3. Tiskanje malog Katekizma

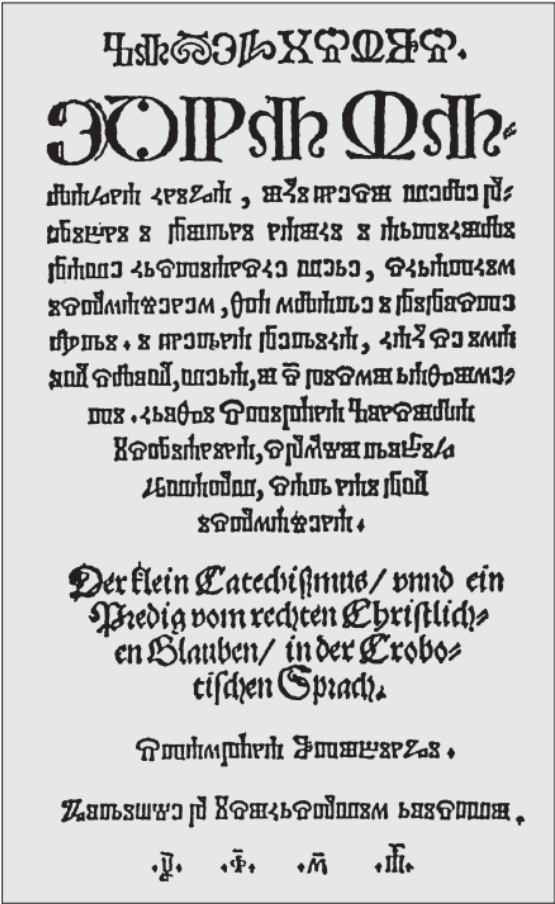
Tiskanje malog *Katekizma* započelo je u ožujku 1561. godine prema Trubarovim navodima u pismu od 2. siječnja 1560., kad su glagoljska slova dospjela u Urach. U to vrijeme je Pavao Skalić u tiskari boravio kao savjetnik. Skalić je sastavljeni tekst predgovora posvetio Maksimilijanu II., a taj isti tekst bio je kritiziran od strane Petra Pavla Vergerija ml. koji je također boravio u tiskari. Ungrad je poslije toga obustavio tiskanje *Katekizma*, te je iz tog razloga pozvan Trubar iz Kemptena koji je napisao novi predgovor.⁴⁴ Riječ je zapravo o malom probnom glagoljskom *Katekizmu* (sl. 9) od kojeg je sve do danas ostalo sačuvano 7 unikatnih listova „koji su prvi put objavljeni u faksimilu zajedno s velikim glagoljskim *Katekizmom* (1561), Pazin, „Juraj Dobrila“, 1994, potom u zborniku *Ein Leben zwischen Laibach und Tübingen, München, 1995*“.⁴⁵

⁴² Ibid str. 42.

⁴³ Ibid

⁴⁴ Ibid

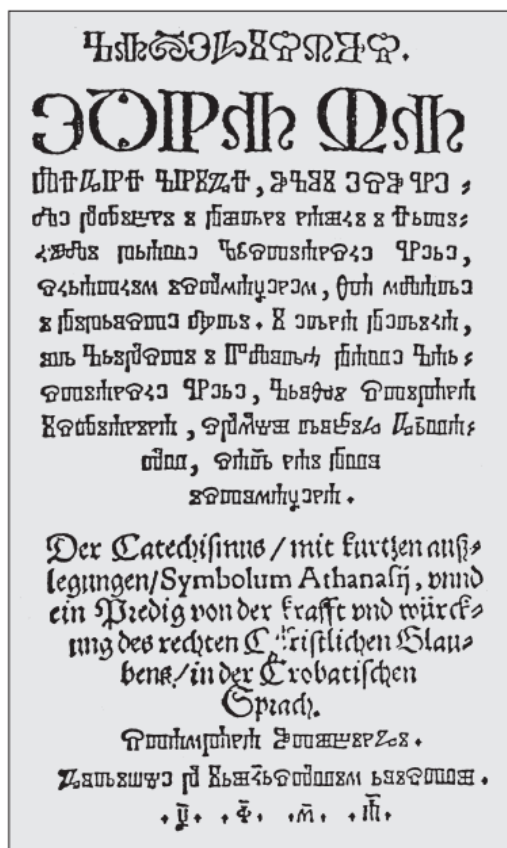
⁴⁵ Ibid. str. 44.

Slika 9. Preslika malog probnog glagoljičnog

Katekizma, 1561.

Izvor: <https://hrcak.srce.hr/67615>

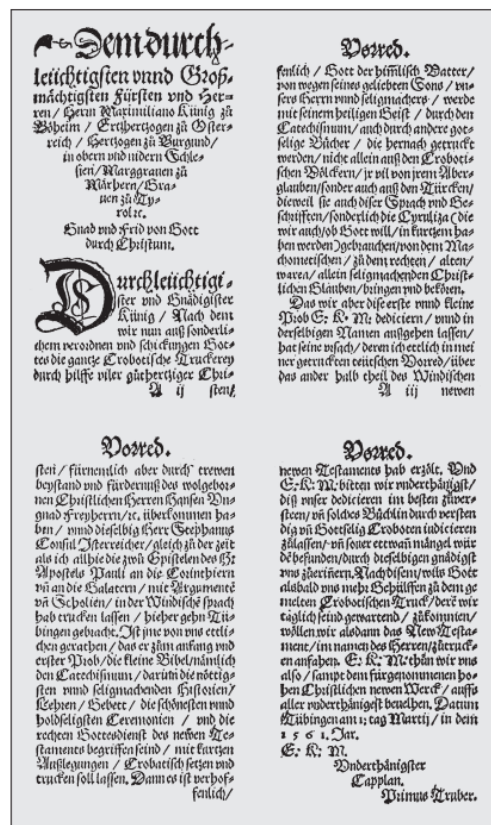
Slika 10. Prikaz naslovnice većeg probnog glagoljičnog Katekizma, 1561.

Izvor: <https://hrcak.srce.hr/67615>

Prva knjiga koja je u početku trebala biti objavljena u tiskari je mali Lutherov glagoljski *Katekizam*. Od navedene knjige uspješno je sačuvan samo prvi sveščić u kojem se nalazi njemački predgovor koji je pripisan grofu Pavlu Skaliću. Unikatan sačuvani primjerak navedenog djela koji sadrži Skalićev njemački predgovor danas posjeduje Ivo Dubravčić. Svi oni koji pogledaju Vergerijev tekst nezadovoljstva, Ungnadovo pismo Maksimilijanu II. od 12. travnja 1561. godine i tekst predgovora, mogu jedino na slijepo vjerovati da autorstvo predgovora pripada Skaliću.⁴⁶ Ivan Ungnad je također Maksimilijanu II. pisao sljedeće: „(...) Zato je Trubar po božjoj milosti sa Stjepanom Konzulom i suradnicima uredio tiskaru (...) i tu je sad tiskao Lutherov mali katekizam hrvatski, koji Vam Trubar, koji je napisao njemački predgovor (sl. 11) i dodao svoju propovijed, sada milostivo šalje. (...) molim Vaše Veličanstvo,

⁴⁶ Ibid str. 48.

da daje knjigu ispitati od stručnjaka hrvatskoga jezika i ako što bude krivo, da se javi Trubaru i vojvodi Krištofu, da li je taj hrvatski katekizam jasno i dobro sastavljen. Poslije toga će se nastaviti i s tiskanjem drugih knjiga, a već se uređuje i ćirilski tiskara. Uza sve to što taj cijeli pothvat uzdržava i podupire vojvoda würtemberški, ipak stoji to mnogo žrtve te se Vašem veličanstvu preporučamo što toplije za pomoć za ovaj pothvat. Konačno Vašem Veličanstvu javljam i to da sam čuo da je grof Skalić već prije poslao početak i prvi arak katekizma. Kako je on tamo, u odsutnosti Trubara i bez njegova znanja i dopuštenja, sastavio posebni njemački predgovor, ja sam to dao izostaviti i ispraviti, jer je, bez razloga i što se ne pristoji, isticao koliko sam ja kod toga poduzeća založio. Jer ako sam i ja što od svoga imetka žrtvovao, to je po milosti Božjoj, pa ću i nadalje rado činiti“.⁴⁷

Slika 11. Preslika njemačkog Trubarovog predgovora u

malom glagoljičnom probnom Katekizmu 1561.

Izvor: <https://hrcaak.srce.hr/67615>

⁴⁷ Ibid

Kao što je vidljivo na slici iznad, njemački predgovor iz malog Katekizma ne pripada Skaliću, nego je to predgovor Trubara. Također, isto je i Ungnad izjavio u pismu za Maksimilijana II. Navedeni predgovor je predgovor koji je Trubar ispočetka sastavio nakon Skalićevog predgovora na koji je Petar Pavao Vergerije ml. upozoravao te nakon što je Ivan Ugnand zaustavio daljnji tisak Katekizma. Kao vidljiv tekst, Skalićevog predgovora do danas nema nigdje registriranog. Iz tog razloga ne postoji nikakav dokaz da je primjerak fragmenta glagoljskog Katekizma iz 1561. godine koji je u vlasništvu ing. Ive Dubravčića jedinstven primjerak koji sadrži Skalićev predgovor.⁴⁸

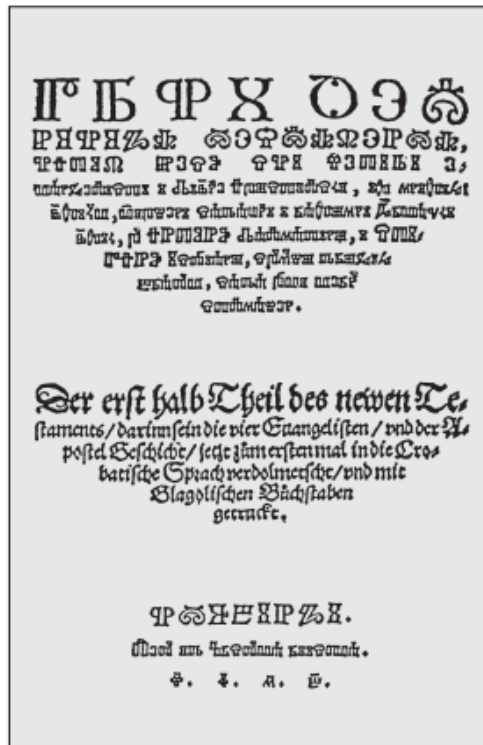
3.4. Najopsežnija glagoljska knjiga tiskana u Urachu

Kao već ranije spomenuto, Trubar je 1. travnja 1560. godine izjavio da je Konzul taj koji je napravio prijevod njegove kranjske knjige, odnosno prijevod *Novog testamenta* na hrvatski jezik pisan glagoljicom. Tvrdio je da su te knjige pregledali Hrvati, da su potvrdili dobar prijevod te da navedene knjige žele vidjeti ubrzo tiskane. Prvi dio završne verzije *Novog testamenta* tiskan je 1562., a drugi dio godinu dana kasnije, 1563. godine. Trubar je imao potrebu poslati pismenu obavijest Maksimilijanu II. gdje je naveo predloške koji su bili korišteni tokom prevođenja.⁴⁹ Trubar se općenito bavio pisanjem predgovora za hrvatska izdanja te je tako napisao predgovor i za *Novi Testament*. U tome je predgovoru zapisao predloške koji su korišteni za prijevod te je pisao o stavu novopridošlih pomagača, odnosno o stavu Popovića ili Maleševca koje je doveo iz Ljubljane. Stjepan Konzul je u predgovoru koji se nalazi u glagoljskom velikom *Katekizmu* iz 1561. godine izjavio da želi tiskati *Novi testament* na glagoljici i ćirilici. To se i ostvarilo 1562./1563. te je knjiga tiskana na glagoljici s naslovom: „*Prvi del Novoga testamenta, va tom jesu svi četiri evanđelisti i dijanje Apustolsko, iz mnogih jazikov, v općeni sadašnji i razumni hrvacki jazik, po Antunu Dalmatinu i Stipanu Istranu, s pomoću drugih bratov, sada prvo verno stlmačen*“ (sl. 12).⁵⁰

⁴⁸ Ibid str. 48.

⁴⁹ Ibid str. 51.

⁵⁰ Ibid str. 52.

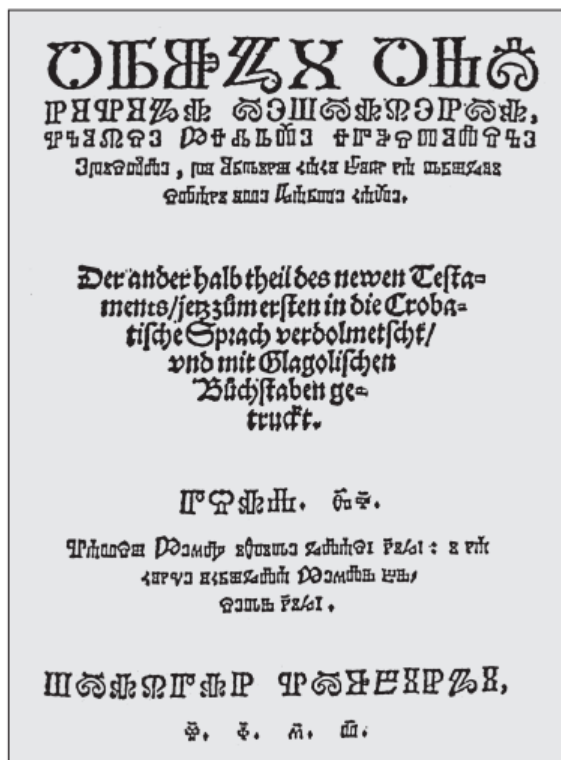
Slika 12. Naslovnica glagoljičnog Novoga testamenta

1. dio, 1562. godina

Izvor: <https://hrcak.srce.hr/67615>

Poslije kojeg dolazi njemački tekst: „Die erste halb Theil des neuen Testamentes, darinn sein die vier Evangelisten, und der Apostel Geschichte, jetzt zu ersten mal in die croatische Sprach verdolmetscht, und mit glagolitischen Buchstaben gedruckt. V Tubingi, leta od Kristova rojstva (1562)“. Prijevod njemačkog teksta glasi: Prva polovica Novog zavjeta, u njoj se nalaze četiri evanđelja i priča o apostolima, sada prvi put prevedeni na hrvatski jeziku i tiskani glagoljicom. U Tubingu, godina Kristova rođenja (1562.).⁵¹

⁵¹ Ibid str. 53.

Slika 13. Naslovnica glagoljičnog Novoga testamenta,

2. dio, 1563.

Izvor: <https://hrcak.srce.hr/67615>

Prvi dio *Novoga testamenta* iz 1562. godine obuhvaća 232 lista zajedno s vrlo opširnim predgovorom kojeg je Trubar napisao na njemačkom jeziku. Potpisani autori u navedenom predgovoru pretpostavljali su da knjige na hrvatskom do tada, osim misala i brevijara ne postoje samo u liturgiji. Iz tog su razloga prevoditelji željeli svojim radom pomoći narodu i pružiti mu u ruke Bibliju na jeziku koji razumije. Nakon predgovora nalazi se tekst koji je upućen čitatelju „K štavcu“ u kojemu također navode i svrhu uglatih zagrada [] i zvjezdica * kod određenih riječi. Navedenih riječi sa znakom * u ovome djelu ima oko 800 na margini lijeve i desne stranice teksta (sl. 12).⁵²

⁵² Ibid str. 53.

list:	EVANĐELJE PO MATEJU	
3r	...ki iskahu *đušu ditičevu	*život
3v	...da Bog more iz ovoga kamenja *javiti sinove Abraamu	*skrisiti
4r	...Tada *spelan bē Isus od Duha...	*potaknut, izveden
4v	...*Ljudstvo ko u tminah sijaše...	*Puk
5r	...I naslidova ga ljuctvo mnogo iz Galileje i iz *Dekapoli i od Eruzolima...	*deset gradov
5v	...Nimajte misliti, da sam prišal *rasčiniti Zakon ili proroke...	*rišiti, razvrći
7r	...Čuvajte se da ne činite *almostvo pred ljudmi...	*zaduštvo
7v	...moli Otca tvoga, ki jest v skrivišči, i otac tvoj ki u skrivišču (va otajni) vidi, platiti hoće tebe *očito.	*na svetli.
8r	...Ako ada oko tvoje bude *čisto, tada bude vse tvoje tilo svitlo...	*priprasto
	...Nemorete Bogu služiti i *Mamonu:	*bogatstvo
8v	...Zadovoljno je svakomu drevu svoja *nevoła.	*skrb
	...Zač bo vidiš *trus ki jest v'oku brata tvoga...	*bil, smet
9r	...i oni obrnuvši se suprot vam, *raskinut vas.	*razderut
9v	...zašto bje *postavljena na stanovitu istinu:	*osnovana
12r	...dokle žnjimi jest *nevistac?	*ženih
12v	...I obhajaše Isus po svih gradeh i trgih, učeći *u sinagogah...	*u spraviščih
16v	...I ki god bude govoriti *slovo suprotiva sinu človečanskomu...	*rič
17r	...Zač kako bi ljuna tri dni i tri noći vutrobi *Ribe: tako hoće biti sin čovičanski v sru zemle tri dni itri noći.	*baline: kitove
17v	Tad pride i vaze sobom sedam inih duhov *ljuteih od sebe	*gorih
18v	...ali nima u sebi korena, nego vrimenan *jest...	*to jest, do kratka vrimena ostane
19r	...Podobno jest kraljestvo nebesko znu od *slatčice...	*gorušice
	...koga vazamši žena sakri ga meu trimi *spudi muke dokle se vas skvasi.	*mēra
	...Otvoriti hoću usta moja u prilikah, tere *izrignuti otajna ot počala svita.	*isgovoriti
20v	I kad Irud svoj rojenidan brzine, *skakaše kći Irudice po sreu...	*plesu
	...I kad mnoštvo sliša naslidovali su njega *kopnim putem ostavivši varoš.	*pješice
	...Pusto jest mesto, i vrime jure minulo jest, pusti mnoštvo, da idu u sela, i da si kupe *jestvine.	*brašna
21r	...Četrtoga tada *bdinija noći, pride k nim...	*stražu
	...I kad vližoše u plav vjetar *utihnu.	*presta
23r	...I dvignuše što biše prebilo od mrv sedam punih *Konistar.	*košnic
	...i v jutro pravite, danas bude zlo vrime, jere se *žalostno nebo črvleni.	*dreselo

Slika 14. Prikaz sinonima iz Novog testameta. 1563. god.

Izvor: <https://hrcak.srce.hr/67615>

Antun Dalmatin, Juraj Juričić i Stjepan Istranin potpisali su gore navedeni dio teksta te nakon kojeg slijedi: „Ovo jest suma i jedan kratak nauk od svega svetoga pisma, što i od česa najviše govori i kamo čovika privede“ koji se sastoji od 9 stranica. Zatim slijede sva 4 evanđelja po Mateju, Marku, Luki i Ivanu. Prije svakog se evanđelja nalazi kratak životopis odgovarajućeg evanđelista. Drugi dio *Novoga testameta* sadrži 217 listova sa sljedećim poretkom odnosno sadržajem:

- popis (kazalo) svih poslanica: Skazanije epistoli ke su v drugom delu Novoga testameta
- Suma svetoga Pavla pisama (6 stranica), koji tekst potpisuju: Vaši sluge Antun Dalmatin, Stipan Istranin, Juraj Juričić
- Predgovor svrhu svih epistoli svetoga Pavla apustola (4 stranice)

- Kako se ima beseda zakon v pisme sv. Pavla razumeti (10 stranica)
- Ča jest grih i v kakovu strašnu i grozovitu nesriću jest človika vavel (7 stranica)
- Kak se ima ova beseda Milost v svetoga Pavla i va vsem svetom Pismu pravo razumeti (4 stranice)
- Kako sveti Paval razumi ove tri besede, Pravadnost, Pravdan i Pravadno stvorenje (5,5 stranica)
- Kako se imaju ove dvi beside, Duh i meso ili plt poli svetoga Pavla razumeti (2 stranice)

Nijedan od prethodno navedenih tekstova nema potpis te nakon njih slijede:

- Kratki argumenti ili zauhićenje vsakoga kapitula ove epistole, ča va svakom kapituli sveti Paval piše i uči (16 stranica)⁵³

Kako ukazuje Alojz Jembrih, „tekst poslanica počinje s numeracijom 1: Svetoga Pavla epistola k Rimlanom. Nakon poslanica slijedi Otkrivenje (Apokalipsa sv. Ivana): Očitovanje svetoga Ivana sa 26 drvoreza koji predstavljaju motive vezane uz tekst Otkrivenja. Na posljednjem se listu 185b nalazi tekst od 13 redaka errata – *Manikamenat v drugom delu Novoga testamenta*“.⁵⁴ Naklada 1. i 2. dijela *Novog testamenta* doseže 2000 primjeraka što je zapravo za to doba bilo puno. Također, izdanje *Novog testamenta* tiskano je na ćirilici, 1. i 2. dio tiskani su 1563. godine u istome broju primjeraka. Osim Dalmatina i Konzula, već navedene predgovore potpisao je i Juraj Cvečić. On je poznao hrvatski, latinski, kranjski, latinski, njemački, talijanski, hebrejski i nešto grčkog jezika. Poslanice koje je on prevađao su: poslanice sv. Pavla Efežanima, Filipljanima, Kološanima, Solunjanima, Timoteju, Titu i Filomenu. Zajedno u suradnji s Matijom Živčićem, Franom Hlejem i Ivanom Fabijanićem, koji su bili istarski svećenici, pregledavao je poslanice Rimljanima, Korinćanima i Galaćanima. Te je poslanice preveo zajedno s Stjepanom Konzulom. Uz već navedene prijevode, preveo je i Ivanovo Otkrivenje, a zajedno s njim u prevođenju je participirao i Juraj Juričić.⁵⁵

⁵³ Ibid str. 54.

⁵⁴ Ibid str. 55.

⁵⁵ Ibid

4. VLAČIĆEVA POVEZANOST S TISKAROM U URACHU

Nakon što je Vlačić protjeran sa sveučilišta u Jeni 1562. godine, pokazao je zanimanje za novu tiskaru koja se nalazila u dvorcu Amandenhof u Urachu, u blizini Tübingena. Veliki projekt, koji je zadobio pozornost E. Benza, Stanka Jambreka i Alojza Jembriha, pokrenut je na inicijativu generala Hansa von Ungnada, baruna Sonnecka, koji je nekada bio zapovjednik carskih snaga na Štajerskoj, Kranjskoj te i u Hrvatskoj, a također poznat i po borbama protiv Turaka. Razlog njegovog otpusta s dužnosti 1556. godine bila je njegova luteranska vjera. Ostatak svog života Ugnad je odlučio posvetiti "kršćanskom radu, započetom milošću Gospodnjom". U *Novom Testamentu* Turbar je sljedeće napisao o toj viziji:

"Zato će se sad tim narodima pomoći knjigama u njihovu jeziku, te će i oni imati prilike, kao i mi, upoznati pravu vjeru, jer gdje se narod čestito ne poučava, nastaju praznovjerja i bezbožja. (...) Na taj način nema sumnje, da će narodi u Turskoj i na Turskoj granici, koji imadu mnogo ozbiljnosti i revnosti, a malo vjerskog razuma, poprimiti novu vjeru. Ove dvije nove (glagolska i ćiriljska) tiskare otvorit će narodu pamet, te će upoznati pravu i jedinu dobru vjeru. Oni će dalje i Turke o toj vjeri podučavati, i to će kršćanstvu biti od velike koristi".⁵⁶

Zahvaljujući potpori vojvode Wurtenberga Kristofa, Ugnad je pridobio podršku i od nadvojvode Maksimilijana, a kasnije cara Maksimilijana II., od kojeg je primio 400 guldena. Kao bitno poglavlje u povijesti luteranskih misija, tiskara je imala namjenu proširiti reformaciju na jug tiskanjem na slovenskom, hrvatskom i ćirilici, a podržala ju je mreža krijumčara knjiga. Ugnad je gajio nadu da bi zadobivanje obraćenika bilo od pomoći u oslobađanju Slavena od Turaka. Knjige koje su tiskane u toj tiskari čitale su se na Balkanu, pa sve do Rumunjske i Moldavije. Među navedenim knjigama, navode se *Novi zavjet*, *Augsburška vjeroispovijest*, katekizmi Luthera i Brenza, postille i pjesmarica (*Verzeichnis*), uključujući 13 knjiga na glagoljici, ćirilici i latinici. Preživjelo je oko tristo tiskanih djela iz Uracha. U *Biblioteca Bibliographica Aureliana* Petar Zoranić izrazio je svoje nezadovoljstvo što je Matija Vlačić, tzv. najistaknutiji hrvatski protestant napisao vrlo malo na svom materinjem jeziku. Izuzetak je zabilježio Jürgen Sydow:

⁵⁶ Olson O. K.: *Matija Vlačić i Biblijski zavod u Urachu* str. 242. <https://hrcak.srce.hr/29397> (15.8.2021.)

„Važna su reformacijska djela tiskana od 1566. do 1568. godine na slovenskom, čije je tiskanje potaknuo Vlačić 1566. godine dok je prebivao u gradu”.⁵⁷

4. travnja 1563. godine, Klombner je Ungnadu pisao kako za rad u tiskari tada nitko nije bio kvalificiraniji od Vlačića. Vlačić je još jednom prevaren od strane izbornika Augusta koji je tiskari donirao 200 guldena uz uvjet da ne mogu biti korišteni kao plaća za Vlačića, koji je kao predvodnik radikalne flacijanističke struje bio 'politički nepodoban'. Spomenuo je kako Biblije i kućnu postillu doktora Luthera trebalo pod hitno tiskati i prirediti na već navedene jezike, no ne i male traktate i *Schwarmerei* Ilirika. Bez obzira na saksonskog izbornika, Vlačić je imao „ruku“ u tiskari. Vlačić je poslao jedan uzorak ćirilichnog teksta na ruskom jeziku Matiji Klombneru, iz razloga što ga je zanimalo da li bi Rusi mogli čitati hrvatski tekst ako bi bio tiskan na ćirilici. Izgleda da se Stjepan Konzul konzultirao s njim za hrvatski prijevod *Augsburške vjeroispovijesti*, Spangenbergove postille i Lutherove *Kućne postille*. Njegov *De Vocabulo Fidei* objavljen je anonimno u Urachu na slovenskom jeziku s Trubarovim *Katekizmom* iz 1550., koja je ujedno i prva tiskana knjiga na slovenskom jeziku. Prema *Mirkovićevu* mišljenju on je 1563. godine tiskao dvije knjige u Urachu u godini kad je posjetio Veneciju, *Govorenje vele prudno*, koji je prijevod popularnog djela u Italiji *Beneficium Christi amoris* iz 1543. godine i knjigu *Edna kratka suma nikih prodik od tliche i od čarnic*, koja se bavi problemom „zla, vještica i čaranja“. Josip Bratulić je smatrao kako je Vlačić a neki način sudjelovao ili pak imao barem nekakav utjecaj na tiskanje *Vsih prorokov stumačenje hrvacko*, koja je zapravo zadnja knjiga tiskana u Urachu 1564. godine. Izbornikovo se protivljenje smatra mogućim razlogom tome što danas nije poznato tko je autor vrlo značajna uraška izdanja *Razgovaranje megiu Papistu i gednim Luteran*. *Razgovaranje* se smatra najsamostalnijim i najsloženijim dokumentom, i to ne samo u hrvatskoj, nego također i u slovenskoj protestantskoj literaturi.⁵⁸

Razgovaranje, koje je palo u zaborav za vrijeme protureformacije, ponovo je otkriveno od strane protestantskog pastora Theodora Elzea u Veneciji. Od navedenog djela postoje samo dva sačuvana primjerka, od kojih se jedan nalazi u knjižnici Marciana u Veneciji, dok se drugi nalazi u Nacionalnoj te također i u sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Prema nagađanjima Theodora Elzea, Ivan Šercer,

⁵⁷ Ibid

⁵⁸ Ibid

Matija Valjavec, Branko Vodnik, i Franjo Bučar smatrali su da je autor gore navedenog djela Vergerije. Također, isto mišljenje imali su i Ervin Wedel i Walter Hovecar, dok je Angelika Hauser imala drugačije mišljenje i nije se složila s istim. Vergerije zapravo nije znao pisati na hrvatskom jeziku, a Stanko Jambrek zaključio je da nema pouzdanog dokaza o autoru. Temeljem teološke analize zaključio je kako je upotrebljavanje teoloških izraza bliže Vergerijevom pravno/teološkom, nego Vlačiću koji je koristio jezično/teološki stil. Drugi su smatrali da je autor bio Primož Trubar i “prvi plodovi njegova zanimanja za hrvatski” ili čak Antun Dalmatin. Što se tiče Mirkovićeve mišljenja, on je smatrao da je Vlačić autor, jer je *Razgovaranje* pisano u obliku talijanske paskvile koju je ranije koristio sam Vlačić. Korišteni jezik bio je labinski dijalekt sa specifičnim lokalizmima, a stil pisanja je bio zreliji od ostale protestantske literature pisane na hrvatskom jeziku. Govoreći o raspravi o mogućim autorima knjige *Otrozhia Biblija*, poznate i kao *Dječja Biblija* iz 1566. godine, vrlo je bitan proglas izbornika Augusta. Navedena je knjiga bila tiskana za školu u Laibachu na 5 jezika: njemački, hrvatski, talijanski, slovenski i latinski. Krelju i Trubaru je bilo pripisano autorstvo za *Dječju Bibliju*. Mirković je tvrdio da je dio pisan na hrvatskom jeziku djelo Vlačića, što je smatrao prvom realizacijom njegovog plana kojim je želio predstaviti svoje teološke koncepte na narodnom jeziku. Za stil pisanja, govorio je da je superiorniji nego u ostaloj protestantskoj literaturi. Posebnu novost donosi *Alphabetum Slavonicum*, pomoću kojeg se želio proizvesti izgovor hrvatskog i slovenskog jezika latinskim slovima umjesto ranije korištene ćirilice. Na taj se način također pokušala postaviti osnova za pisani jezik.⁵⁹ „Latinska velika i mala slova bila su tiskana prema poretku staroslavenskih alfabeta, s njihovim latinskim istoznačnicama“⁶⁰. Navedeni način koji je korišten za pokušaj postavljanja osnove za novo pismo i pravopis među Hrvatima i Slovencima smatra se vrlo originalnim i sveobuhvatnim. „Abeceda koju je sastavio Vlačić iskazuje glasove hrvatskog i slovenskog prikladnije i dosljednije od tadašnjih publikacija iz Uracha, Venecije ili Padove“.⁶¹ Jože Stabej je pripisao navedenu abecedu Trubaru, ali Mirković ju je smatrao Vlačićevim djelom. „Abeceda je mogla imati veliko kulturno značenje. Nažalost, 15. prosinca 1564. nadvojvoda Karlo II. naredio je da se unište svi primjerci

⁵⁹ Ibid

⁶⁰ Ibid

⁶¹ Ibid

Dječje Biblije. Posljednji primjerak *Dječje Biblije* u Njemačkoj nestao je u bombardiranju Dresdena⁶².

⁶² Ibid

ZAKLJUČAK

Matija Vlačić Ilirik, najistaknutiji istarski humanist i reformator, poznat je još po svome latinskom imenu Mathias Flacius Illyricus. Pisao je brojne promidžbene polemičke traktate, hermeneutičke spise te ostale radove čija se tematika ticala povijesti, filozofije i filologije. Vlačić je u svoje doba bio jedan od najplodnijih pisaca, napisao je oko 200 spisa od kojih mnogi nikada nisu objavljeni. Neka od njegovih značajnijih djela su: *O riječi vjere*, *Katalog svjedoka istine*, *Magdeburške centurije*, *Ključ svetoga pisma* i dr. Na daljnje je obrazovanje otišao u Njemačku na nagovor svog rođaka Balde Lupetine, koji ga je i upoznao s reformacijskim pokretom. Za vrijeme reformacije u Europi je uništeno vjersko jedinstvo Katoličke crkve, dok se Hrvatska za vrijeme samog početka reformacije u Europi nosila s velikim gubitcima i grubim napadima Osmanlija. Zbog reformacije kršćanski je zapadni svijet bio podijeljen na katolike i protestante, te je rođeno i načelo kojim vladar odlučuje o vjeri svojih podanika. Vlačićev razlog ulaska u reformaciju bila je vjera i potraga za istinom, on je reformaciju želio razumjeti. U ovom radu je, uz život i djelo Matije Vlačića Ilirika, obrađen i rad i izdanja Uraške tiskare te moguće veze istarskih reformatora. Ključni suradnici Uraške tiskare, koju je osnovao Ivan Ungnad, bili su Stjepan Konzul i Antun Dalmatin, koji su pripremali knjige za tisak te su zbog toga bili još nazivani i drugim Ćirilom i Metodom. Tiskara u Urachu je najstarija hrvatska tiskara koja je djelovala izvan Hrvatske. U njoj je tiskano više od 30 000 primjeraka knjiga na 3 pisma: latinica, ćirilica i glagoljica. Bitni suradnici koji su također imali bitnu ulogu u tiskari, tj. u izdavačkom projektu su: Juraj Juričić, Juraj Cvečić, Matija Živčić, Leonard Merčerić, Frane Klej, Vinko Vemaković, Ivan Fabijanić, Matija Pomazanić i mnogi drugi.

LITERATURA

HRVATSKA GLAGOLJICA: *PROTESTANTSKA TISKARA U URACHU*

<http://virtualna.nsk.hr/glagoljica/2019/01/17/protestantska-tiskara-u-urachu/>

Hrvatski povijesni zemljovidi, Zagreb 2000., str. 30

Enciklopedija. hr <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=65013>

Ilić L. i Vorano T.: *Reformacija u Hrvatskoj* <https://flacius.info/reformacija-u-hrvatskoj/>

Ilić L. i Vorano T.: *Matija Vlačić Ilirik – život i djelo* <https://flacius.info/mvi-zivot-i-djelo/>

Jembrih A. (2006.): *Od uspjeha do izjave »viel falsch« o uraškom glagoljskom Novom zavjetu (1562/63)*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu,.

<https://hrcak.srce.hr/67615>

Jembrih A. (2007.): *Stipan Konzul i „Biblijski zavod“ u Urachu, Teološki fakultet Matija Vlačić Ilirik*, Zagreb

Jembrih A.: *Urach – južnoslavenski prevoditeljski i izdavački projekt u doba reformacije*, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb <http://www.ff.um.si/dotAsset/77962.pdf>

Kordić I. (2005.): *Croatian Philosophers IV: Matija Vlačić Ilirik – Mathias Flacius Illyricus (1520–1575)*

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=170

Mirković M. (1938.): *Flacius*, Hrvatska naklada Zagreb

Mirković M. (1960.): *Matija Vlačić Ilirik*, JAZU, Zagreb

Muškaridin D.: *Matija Vlačić Ilirik – Istria-mea dulcissima patria*

http://labin.hr/Files/202005/Brosura%20M_V_Illirik%202020%20za%20web.pdf

Nazor, A. (2008.): *Knjiga o hrvatskoj glagoljici >>Ja slovo znajući govorim<<*, Zagreb, Erasmus naklada

Olson O. K.: *Matija Vlačić i Biblijski zavod u Urachu* <https://hrcak.srce.hr/29397>

Šanjek F. (1992.): *Matija Vlačić Ilirik (1520-1575) kao povjesničar*, Dani Hvarškoga kazališta XVIII, Split

PRILOZI

Slika 1. Matija Vlačić Ilirik

Izvor: <https://flacius.info/mvi-zivot-i-djelo/>

Slika 2. Tübingen

Izvor: https://www.tripadvisor.com/Hotel_Review-g198539-d1148557-Reviews-or10-Hotel_Stadt_Tuebingen-Tubingen_Baden_Wuerttemberg.html

Slika 3. Tiskarski stroj

Izvor: <https://educalingo.com/hi/dic-hi/chapakhana>

Slika 4. Reliquiae Reliqiarum 1594.

Izvor: <https://www.forum.hr/showthread.php?t=1232105&page=3>

Slika 5. Spomenik Primožu Trubaru u Urachu

Izvor: <http://kajkakoza.kaj.blogspot.com/2011/10/nemcija-holandija.html>

Slika 6. Dvorac/samostan Amandenhof u Urachu

Izvor: <https://www.tfmvi.hr/wp-content/uploads/izdanja-izvadci/novi-testament-1563-izvadak.pdf>

Slika 7. Spomen-ploča Uraškoj tiskari i njenim glavnim suradnicima, Stjepanu Konzulu i Antonu Dalmatinu

Izvor: http://www.hkz-wi.de/rijec/Dateien/Rijec_61_62.pdf

Slika 8. Preslika probnog velikog glagoljičnog lista

Izvor: <https://hrcak.srce.hr/67615>

Slika 9. Preslika malog probnog glagoljičnog Katekizma, 1561.

Izvor: <https://hrcak.srce.hr/67615>

Slika 10. Prikaz naslovnice većeg probnog glagoljičnog Katekizma, 1561.

Izvor: <https://hrcak.srce.hr/67615>

Slika 11. Preslika njemačkog Trubarovog predgovora u malom glagoljičnom probnom Katekizmu 1561.

Izvor: <https://hrcak.srce.hr/67615>

Slika 12. Naslovnica glagoljičnog Novoga testamenta 1. dio, 1562. godina

Izvor: <https://hrcak.srce.hr/67615>

Slika 13. Naslovnica glagoljičnog Novoga testamenta, 2. dio, 1563

Izvor: <https://hrcak.srce.hr/67615>

Slika 14. Prikaz sinonima iz Novog testamenta. 1563. god.

Izvor: <https://hrcak.srce.hr/67615>

SAŽETAK

Matija Vlačić Ilirik, najpoznatiji humanist i reformator iz Istre, još poznat kao Flacius, ušao je u reformaciju zahvaljujući svom rođaku Baldi Lupetini. Vlačić nosi titulu jednog od najplodnijih pisaca u povijesti te su njegovi spisi i dan danas u europskim bibliotekama izvor misaone spoznaje zapadnoeuropskog svijeta. Vlačić je napisao je oko 200 spisa, od kojih mnogi nikada nisu objavljeni. Vlačić je bio drugačiji od drugih time što je slušao svoju vlastitu savjest. Zbog svoje uživiljenosti u crkvene učitelje i pisce prvih stoljeća pisao je u njihovom tonu. Zbog svojeg porijekla bio je stalno kočen, omalovažavan i žrtva sumnjičenja. U završnom radu prikazan je život i djelo Matije Vlačića i njegovi odnosi s istarskim reformatorima, suradnicima Uraške tiskare. Uraška tiskara u kojoj su tiskane knjige na hrvatskom jeziku, na glagoljici, ćirilici i latinici predstavlja jedinstveni dio hrvatske kulturne baštine i identiteta te ima veliko značenje u kulturi, znanostima prevođenja i izdavaštvu. Kada se govori o Urachu kao projektu, uglavnom se misli na hrvatski biblijsko-prevoditeljski krug koji je Ungnadove prostorije dvorca Amandenhof koristio za pripremu tiska knjige na glagoljici, ćirilici i latinici. Osnivač tiskare u Urachu koja se nalazila u blizini Tübingena bio je kapetan Štajerske i veliki župan varaždinski Ivan Ungnad. Od Vojvode Kristofa od Württemberga dobio je na dar bivši kartuzijanski samostan i dvorac Amandenhof. U prostorijama Amandenhofa bila je smještena tiskara te za nju potrebno osoblje. Od otprilike 30 000 tiskanih knjiga iz ove tiskare danas je sačuvano samo oko 250 primjeraka koji se većinom nalaze u njemačkim knjižnicama.

Ključne riječi: Matija Vlačić Ilirik, Flacius, tiskara u Urachu, reformacija, Biblija, bibliografija

SUMMARY

Matija Vlačić Ilirik, the most famous humanist and reformer from Istria, also known as Flacius, entered the Reformation because of his cousin Balda Lupetina. Flacius bears the title of one of the most prolific writers in history, and his writings are still a source of thought in the European world in Western European libraries. Flacius, as the most prolific writer of his time, wrote about 200 writings, many of which were never published. Flacius was different from others because he was listening to his own conscience. Because of his enjoyment of church teachers and writers of the first centuries, he wrote in their tone. Because of his origin, he was constantly braked, belittled and a victim of suspicion. Printing house in Urach where books were printed in Croatian, Glagolitic, Cyrillic and Latin represents a unique part of Croatian cultural heritage and identity and has great significance in culture, translation sciences and publishing. When it comes to Urach as a project, it mainly refers to the Croatian biblical-translation circle that Ungnad's premises of the Amanedehof castle used to prepare the printing of the book in Glagolitic, Cyrillic and Latin. The founder of the printing house in Urach, which was located near Tübingen, was the captain of Styria and the great prefect of Varaždin, Ivan Ungnad. From Duke Christoph of Württemberg he received as a gift the former Carthusian monastery and castle Amandenhof. In rooms of Amandenhof was set a printing house with for it needed staff. Of the approximately 30,000 printed books from this printing house, only about 250 copies were saved till today, most of which are in German libraries.

Key words: Matija Vlačić Ilirik, Vlačić, printing house in Urach, reformation, Bible, bibliography